

راز پیروزی امام رضا(ع) در نبرد روایت‌ها

کنشگری امام در تریبون مناظره که مأمون با زیرکی آن را فراهم کرده بود، فراتر از یک دفاع ساده بود و ایشان سه راهبرد کلان را پیگیری می‌کردند.

کنشگری امام در تریبون مناظره که مأمون با زیرکی آن را فراهم کرده بود، فراتر از یک دفاع ساده بود و ایشان سه راهبرد کلان را پیگیری می‌کردند.

یادداشت مهمان_دکتر ایرج حجازی، نویسنده و پژوهشگر: عصر امامت حضرت علی بن موسی الرضا (ع)، به ویژه مقطع حساس حضور ایشان در مرو، بزنگاهی شگرف در تاریخ تطور تشیع است. مأمون عباسی با طراحی پیچیده ولایت عهدی، در پی آن بود تا با کشاندن امام به قلب دستگاه خلافت، مشروعیت از دست رفته ی بنی عباس را بازسازی و حرکت های علوی را مهار کند. در این فضای آکنده از مراقبت های امنیتی، امام رضا (ع) با یک کنشگری هوشمندانه، تهدید حضور در دربار را به فرصتی برای جهاد تبیین تبدیل کردند. ایشان منظومه ای رسانه ای شامل «رسانه های توده ای» (مانند کنش نمادین در نماز عید فطر)، «رسانه های مکتوب» (مکاتبات و ادعیه) و «رسانه های شبکه ای» (نظام وکالت) را مدیریت می کردند. اما در صدر این منظومه، رسانه نخبگانی یا همان مناظرات علمی قرار داشت؛ تریبونی که مأمون برای فروپاشی پرستیژ علمی امام طراحی کرده بود، اما با قدرت «مهندسی معکوس»، به مانیفست جهانی حقانیت اهل بیت بدل گشت.

معماری پلتفرم نخبگانی؛ موزاییکی از افکار جهانی

مأمون با زیرکی رسانه ای، نخبگانی را برگزیده بود که هر یک قطب فکری دنیای خویش بودند، از «جائلیق» مسیحی و «رأس الجالوت» یهودی تا «هریزد اکبر» زرتشتی و متکلمان زندیقی چون «عمران صابی». این تنوع مدعوین، مناظره را از یک گفتگوی محلی به یک «رویداد رسانه ای بین المللی» ارتقا داد. امام با حضور در این میدان، عملاً در برابر افکار عمومی جهان آن روز قرار گرفتند تا نشان دهند مرجعیت علمی ایشان، مرزی نمی شناسد.

اهداف راهبردی فراتر از پاسخگویی

کنشگری امام در این تریبون، فراتر از یک دفاع ساده بود و ایشان سه راهبرد کلان را پیگیری می کردند. اول تثبیت هژمونی علمی و اثبات اینکه «عالم آل محمد» نه تنها بر وحی، بلکه بر عقلانیت بشری و متون تحریف نشده ی سایر ادیان نیز سیطره دارد. دوم ارائه الگوی گفتگوی تمدنی، امام با رعایت اخلاق مناظره و سعه ی صدر، استانداردی از دیالوگ منصفانه را به تاریخ عرضه کردند. و سوم خنثی سازی روایت خلافت چرا که مأمون درصدد بود خود را حامی علم نشان دهد، اما پیروزی های پیاپی امام، مأمون را از یک خلیفه دانشمند به یک سیاست مدار مستأصل در برابر دریای علم رضوی تنزل داد.

تاکتیک های اقناعی؛ مهندسی نفوذ در اندیشه خصم

شاهکار ارتباطی امام در این مناظرات، در به کارگیری تکنیک های دقیق مخاطب محور تجلی یافت. امام در مواجهه با پیروان ادیان، از قرآن سخن نگفتند؛ بلکه با تسلطی شگرف، به نسخه های اصیل انجیل و تورات استناد کردند. ایشان در گفتگو با جائلیق، با استفاده از بشارت های «فارقلیطا» در انجیل، او را در برابر متن مقدس خودش به اقرار واداشتند. این «خلع سلاح معرفتی»، مخاطب را از موضع گارد دفاعی به موضع پذیرش می کشاند.

آنگاه که مخاطب تغییر می کرد، زبان استدلال امام نیز تغییر می کرد. در برابر «عمران صابی» که منکر ماوراءالطبیعه بود، امام از زبان عقل محض و براهین دقیق فلسفی بهره بردند. این انعطاف پذیری روش شناختی، نشان دهنده ی اشراف امام بر تمام زبان های فکری زمانه بود. امام هیچ گاه اجازه ندادند مأمون یا مناظره کنندگان، بحث را به حاشیه برده یا از بن بست های خود بگریزند. ایشان با طرح سؤالات بنیادین، همواره «دستور کار» جلسه را به سمت تبیین توحید و ضرورت امامت هدایت می کردند.

پیروزی روایت قدسی بر روایت سیاسی

آنچه در مرو رخ داد، تنها پیروزی یک دانشمند بر دانشمندان دیگر نبود؛ بلکه یک «انقلاب رسانه ای» در لایه ی نخبگانی بود. امام رضا (ع) با استفاده از ابزار دشمن، شبکه ای از نخبگان را که قرار بود گواهان شکست او باشند، به «مبلغان» ناخواسته ی فضل و

عظمت خود تبدیل کردند. این مهندسی معکوس رسانه ای ثابت کرد که در تقابل میان عقلانیت برآمده از وحی و سیاست مبتنی بر فریب، روایت حق در صورت بهره گیری از ابزارهای هوشمندانه ی زمانه، همواره پیروز میدان خواهد بود. میراث این مناظرات، سندی جاودانه است که برتری مرجعیت علمی اهل بیت را در حافظه ی تاریخی جهان ثبت کرد.

منابع:

جباری، محمدرضا. (۱۳۸۲). سازمان وکالت و نقش آن در عصر ائمه (ع). قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی. - صدوق، محمد بن علی بن بابویه. (۱۳۷۸). عیون اخبار الرضا (ع) (ترجمه: محمدتقی اصفهانی). تهران: انتشارات علمیه اسلامیة. - طبرسی، احمد بن علی. (۱۴۰۳ ق). الاحتجاج علی اهل اللجاج. مشهد: نشر مرتضی. - مجلسی، محمدباقر. (۱۴۰۳ ق). بحار الانوار. بیروت: دار احیاء التراث العربی.